

חסידות בפרשה

הרב יצחק שפירא

פרשת וישב

כל דבר אני צריך לעשות כמו אבא שלי?

למה אחי יוסף הלכו כל כך רחוק? למה יוסף עצבן אותם?
על בחירה חופשית, דבקות בה' ונערים מתבגרים. ואיך זה
קשור לתהליך הבירור שקורה בתוך עם ישראל?

למה ללכת רחוק?

פרשת וישב נפתחת בפסוק: "וַיָּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִגְוִיר אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן" (בראשית ל"ז, א').
כמבואר בפרשה, יעקב הגיע לעמק חברון והתיישב שם. ועם זאת, התורה מספרת לנו שאחי
יוסף הולכים לרעות את צאן אביהם דווקא בשכם. על רקע זה מתעוררות שתי קושיות בפשט
הדברים: ראשית, אם יעקב נמצא בחברון, למה הבנים הולכים לרעות את צאן אביהם בשכם?
הרי מדובר בהליכה למקום רחוק מאוד מהבית. קושיה שנייה היא, למה יוסף לא נמצא איתם
ברעיית הצאן?

על מנת להסביר זאת, נחזור על מה שלמדנו בשבוע שעבר על מסעו של יעקב אבינו בעיר
שכם. שכם היא עיר שמייצגת את כוח הבחירה החופשית. מצד אחד זהו כוח משמעותי
וחשוב, אך מצד שני מקום של בחירה הוא מקום מועד לפורענות, כי בבחירה חופשית עלולים
לבחור גם ברע.

אם נסכם את מסעו של יעקב אבינו עד כה, יעקב בונה את הקשר שלו עם הקב"ה בשלושה
שלבים אחד על גבי השני: השלב הראשון היה בשכם, שם הוא עבר כדי להתעצם עם כוח
הבחירה החופשית. השלב השני היה בבית אל, שם הוא התעצם עם ההחלטה ללכת על
הקב"ה. השלב השלישי והאחרון הוא ההגעה לחברון. השם חברון מבטא גם לשון חיבור וגם
לשון בחירה – כאן הבחירה של יעקב בה' מתחברת ומתקבעת בתוכו ממש. לאחר שהאדם
קיבל החלטה מסוימת, ישנו שלב נוסף בו ההחלטה הופכת להיות חלק מהחיים שלו. כאשר
יעקב מגיע לחברון, ההחלטה שלו ללכת על הדבקות בה' כבר נעשית לחלק מחייו ממש.

בראשות הרב יצחק גינזבורג שליט"א

להיות עצמאי או מחובר?

עד כאן תיארנו את המהלך של האבא, יעקב אבינו, כיצד הוא בנה את הקשר שלו עם הקב"ה בשלבים: שכם, בית אל ולבסוף חברון. אך מה עם האחים? כאן עלינו להבחין בין יוסף הצדיק לבין שאר האחים. יוסף הצדיק היה מחובר מאוד ליעקב אביו, והוא הרגיש שבכך שהוא דבוק באבא שלו, הוא בעצם מחובר לכל המהלך הרוחני שאבא שלו עשה. לכן יוסף לא חש צורך לעשות את כל המסע הזה מחדש בעצמו. עצם החיבור שלו לאבא שלו מחבר אותו גם לכוח הבחירה החופשית של האבא בשכם, וגם להחלטה המקובעת של האבא בבית אל ובחברון ללכת על הקב"ה.

אך האחים של יוסף הצדיק לא הרגישו כך. הם חשו שאם הם יהיו מחוברים רק ליעקב אבינו, הם עלולים להיות מקובעים ולאבד את כוח הבחירה החופשית שלהם. הם רצו לפתח את העצמאות שלהם ולבחור מחדש את הדבקות בה', בדיוק כמו שאבא שלהם עשה. לכן הם חוזרים לשכם – מרכז הבחירה – כי הם מאוד רוצים שתהיה להם בחירה חופשית, והם לא רוצים שהדבקות בה' תהיה עבורם רק דבר שעובר בירושה.

כעת אנו יכולים להבין את משמעות דברי חז"ל על הליכת האחים: "וַיֵּלְכוּ אֶחָיו לְרֵעוֹת אֶת צֹאן אֲבִיהֶם... למה את נקוד? שלא הלכו אלא לרעות את עצמם" (בראשית רבה ל"ז). יש כאן מתח רוחני מסוים, בין "צאן אביהם" ל"צאן עצמם"**. מצד אחד, האחים הולכים לשכם כי הם רוצים ללכת בדרכו של אביהם יעקב ולקבל את כוח הבחירה שלו; ומצד שני, האחים מחפשים פה את העצמאות שלהם, את הבחירה החופשית שלהם – את "צאן עצמם". החילוק הזה בין דרכם של האחים לדרכו של יוסף מסביר מדוע יוסף מוציא את דיבתם רעה. יוסף טוען בעצם שהאחים לא רוצים להיות מחוברים לאבא, והוא מסתכל עליהם וטוען שהם רק רוצים להתנתק ולהיות עצמאיים.

מכאן נבין את משמעותם של החלומות של יוסף הצדיק. בחלומותיו הוא טוען כלפי האחים – "בסוף אתם תתחברו", "וְהָיָה קֶמֶה אֶלְמָתִי וְגַם נִצָּבָה וְהָיָה תִּסְבִּינָה אֶלְמָתִיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוֶינָה לְאֶלְמָתִי". דווקא האמירה הזו מעצבנת את האחים ממש, כי מבחינתם, יוסף לא נותן להם להיות בעלי בחירה – הוא מציג תמונה עתידית של התחברות כפויה. הוא לא נותן לבחירה שלהם מקום.

ולכן האחים בורחים לשכם – מקום הבחירה החופשית – שם הם לא ישמעו את החלומות המכתיבים, בעיניהם, לאבד את הבחירה, וכך יוכלו לבחור את דרכם באמת, מתוך עצמאות גמורה.

האחים בורחים לדותן

יעקב אבינו אוהב את יוסף מכל בניו, ככתוב: "וַיִּשְׁרָאֵל אֶהָב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בְּנָיו" (בראשית ל"ז, ג'), והוא מרגיש שיוסף באמת מחובר אליו וממשיך את דרכו השלמה שהושגה בחברון. לכן, כאשר האחים בורחים לשכם כדי לבסס שם את בחירתם העצמאית, יעקב שולח אליהם את יוסף, "לֵךְ רְאֵה אֶת שְׁלוֹם אֶחָיְךָ וְאֶת שְׁלוֹם הָצֵאן וְהִשְׁבֵּנִי דָּבָר" (בראשית ל"ז, י"ד). יעקב שולח את יוסף כדי שהוא ישפיע על האחים להתחבר, ולא לברוח.

כאשר האחים מבינים שיוסף הולך להגיע אליהם, הם מרגישים שהם לא הלכו רחוק מספיק. אם גם לשכם מצליח יוסף להגיע, הוא שוב יכפה עליהם לעזוב את עצמאותם. הם חשים שהם צריכים לברוח הרבה יותר רחוק אל מקום שבו הבחירה שלהם תהיה מוגנת לחלוטין. לכן, כעת הם הולכים צפונה, לדותן, למקום של בחירה יותר היולית ויותר מופשטת.

בשכם, הבחירה היא בין שתי אפשרויות – טוב ורע – הניצבות זו מול זו. אך צפונה יותר, בדותן, הבחירה היא כבר לא בין אפשרויות קיימות, אלא היא בחירה של חופש מוחלט, של רצון חופשי שלא מגביל את עצמו לאפשרויות.

על אמירת האחים: "נִלְכָּה דְתִינָה" (בראשית ל"ז, י"ז), מסביר רש"י: "לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם". האחים, שברחו קודם לשכם כדי לבסס את כוח הבחירה העצמאית, היו בטוחים שכאשר הם יגיעו לדותן, המייצגת חופש מוחלט, הם יצליחו להשתחרר מיוסף. מטרתם הייתה להמית את הנוכחות של יוסף מהחיים שלהם – להשתחרר לחלוטין מתפיסת החיבור המקובע שהוא ייצג בעיניהם.

אך יוסף מגיע גם לשם, לדותן, מקום החופש המוחלט. ואדרבא, בהגעתו לשם יוסף הצדיק מבטא כלפי האחים שהוא שייך באמת לבחירה, כי הוא בוחר להיות מחובר לאביו ולייעודו. ואילו לעומתו, האחים מגיעים לשם רק בגלל שהם בורחים ממנו, והם לא שייכים באמת לבחירה, אלא נדחפים על ידי המשיכה להיות עצמאיים.

יורדים למצרים

מכל הסיפור הזה, נולדה בסופו של דבר הירידה לגלות מצרים. מדוע?

מצד אחד, יוסף הצדיק חש בעצמו שהוא אינו מבטא בחירה מספיק חזקה משלו, בגלל שהוא נסמך על הבחירה הממומשת של אבא שלו יעקב יותר מדי. ומצד שני, האחים הרגישו בבעיה משום שהם ברחו יותר מדי, ושמו את דגש הבחירה על הניתוק והעצמאות במקום על החיבור. אם כן, נוצר כאן מצב תקוע ומסובך. ומכיוון שהמצב היה כה סבוך, ממילא הגיעו למצרים, ששמה נדרש מלשון מיצר – מקום צר ומוגבל.

יש כאן מצב רוחני מסובך, שבו באמת לא יודעים איך לצאת מהסבך הזה. אפילו יעקב אבינו עצמו יורד בסוף למצרים. יוסף נעלם לו, ויעקב מתאבל עליו, כי כעת הוא לא יודע איך לחבר אליו את הילדים שלו, שהרי אין לו את יוסף שיחבר אותם ויביא את החיבור לשלמות. היחס בין יעקב לבניו כעת הוא כמו של אבא לבניו המתבגרים שלו. האבא לא יודע מה לומר לילדיו, כי כל מה שהוא יגיד עלול לסבך את הקשר ביניהם מכיוון אחר. וכמו כן הילד עצמו מסובך ולא יודע מה לעשות עם עצמו: מצד אחד הוא מרגיש שהוא בורח, ולא טוב לו עם זה. ומצד שני, להחליט שהוא בוחר בחיבור – הוא גם לא יכול, משום שהוא חושש לאבד את עצמאותו.

המשבר הזה שנוצר בין האחים ליוסף, ובין יעקב לבניו, הוא שהביא בסופו של דבר את בני ישראל לירידה למצרים. אמנם הירידה למצרים, ככל משבר, היא שלב חשוב וחיוני בגאולה. ראשית כל, על האדם לשים לב לתקיעות שבה הוא נמצא – עליו להכיר במיצר שבו הוא שרוי, משום שהוא לא מצא את הדרך הנכונה להתחבר לה'.

האדם צריך לשים לב שמצד אחד, הוא לא רוצה לאבד את הבחירה כאשר הוא יותר מדי מקובע בחיבור שלו לטוב המוחלט, כפי שחשש יוסף. ומצד שני, הוא לא רוצה לאבד את החיבור שלו לה' בהליכה יותר מדי אחר הבחירה החופשית, שעלולה להפוך לבריחה וניתוק מהמקור, כפי שקרה לאחים. הכרה זו בקושי שבין חיבור לבחירה – זו המשימה הראשונה והבסיסית של הגלות.

מהי גאולה?

הגאולה מהמצרים היא היכולת לאחד בין שני הצדדים המנוגדים הללו בתוך הנפש פנימה, בין הרצון שהכל יהיה מתוך בחירה חופשית, לבין הרצון לדבקות תמידית ויציבה בה'. שני הצדדים הללו בתוך הנפש, מופיעים לעיתים בצורה של קבוצות מנוגדות בתוך עם ישראל. יש את אלו בעם ישראל שמדגישים יותר את ממד הבחירה החופשית (כמו בעלי תשובה), ויש את אלו שמדגישים יותר את הדבקות היציבה בה' (כמו צדיקים). אם כן, הגאולה השלמה היא להצליח לאחד גם בין שתי הנטיות בתוך הנפש, וגם בין הקבוצות המנוגדות בתוך עם ישראל.

לכן, המקום הראשון אליו הולכים בני ישראל לאחר יציאת מצרים הוא שכם – מקום הבחירה החופשית. בכך אנו מבטאים שבאשר יצאנו ממצרים אנחנו כבר יכולים להתעצם עם הבחירה חופשית בלי לאבד את הדבקות היציבה בה', ושנאנחנו יכולים ללכת על הדבקות הקבועה והתמידית בה', בלי לאבד את הבחירה.

שבת שלום!

בית המדרש 'עוד יוסף חי'

